

Выполнила: Колодезникова Лариса Ивановна - Воспитатель
ГБОУ ВО «ВШМ РС (Я) (институт) имени В. А. Босикова», г. Якутск
СЦЕНАРИЙ: «ДЫИЭ КЭРГЭН - ИСТИН ИЭЙИИ УЙАТА!»

ДЫИЭ КЭРГЭН- ИСТИН ИЭЙИИ УЙАТА!

СЫАЛА: Төрөппүтү кытта оҕо итиитигэр ситимнээх улэ

СОРУГА: Оҕолорго төрөппүтү ытыктыыр , аймаҕы убаастыыр истинг сыһыан туһунан өйдөтүү,төрүччүнү, өбүгэлэрин олобун үөрэтии.

Туттуллулар матырыйааллар: компьютер, интерактивнай доска,оҕолор уруһуйдара,хаартыскалар,сахалыы ырыалар;

Кыттаачылар: ытааччылар, ыллыыр- туойар,ункуулуур оҕолор, төрөппүттэр;

Сорудах (дьиэ5э улэ эрдэттэн бэриэллиэн сон: «Мин дьиэ кэргэним чөл олохтоох» видеоролик, хаартыска күрэ5э, «Дьиэ кэргэним сыаналыыр мала» (быыстапка дьон көрүүтүгэр эрдэттэн остуолга уураллар,бэлэмниилэр),э5эрдэ номердар (ырыа,ункүү);

Саҕаланар Степан Васильев тыллара, Тихон Толомон матыыба «Ийэ5э махтал» ырыаннан норуотка тарҕаммыт ырыа. (ырыабыт оҕо толорор), кэлбит ыалдьыттар ыллаһыахтарын сөп.

Ийэ5э бу сиргэ

Кэрэттэн кэрэтэ,

Сүрэ5ин сор5ото,

Төрөппүт оҕото

Хос ырыата:

Ийэбаар бу сиргэ

Аан дойду аанньала

Аананнын киниэхэ

Барыбыт махтала.

Оҕо5о бу сиргэ

Күндүттэн күндүтэ,

Бигэтэр биһигэ

Күн күбэй ийэтэ

Хос ырыата хатыланар:

Бу сиргэ төрөппүт,

Бу күнү көрдөрбүт.

Биһиэхэ ийэбит

Күн тэнэ киһибит.

Хос ырыата хатыланар:

Ытааччы: Бу ыараннан биьиги оҕолору уонна төрөппүттри кытары холбоһуктаах ДЫИЭ КЭРГЭН- ИСТИН ИЭЙИИ УЙАТА! диэн теманы тула кэпсэтиһэр дьоро көрсүүһүүбүтүн саҕалыыбыт!

О5о кыра сааһыттан личность быһыытынан сайдарыгар,үлэни ытыктыы, өбүгэ үгэһин, дьарыктарын ингэринэн, үөрэхтээх,сайдыылаах, үтүө киһи буолан сайдарыгар төрөппүт,дьиэ- кэргэн улахан төһүү күүс буолар.Билинни сайдыылаах олоххо,аныгылыы өйдөөх ыччаты иитиигэ төрөппүт иннигэр саналыы аналлаах иитии сорукутара туралллар.Оҕо киһи быһыытынан иитилиитэ,дьиэ5э-уокка, олоххо-дьаһахха тулуурдаах буола иитилиитэ ситиһии буолар.

Ытааччы: О5о кыра эрдэбиттэн общественной интириэһи,доҕордоһуу өйүн-санаатын,оҕо сынньалангын, иллэн кэмин төһө сөптөөхтүк туһанарын иитии, төрөппүтү убаастааһыны өйүгэр-санаатыгар ингэрии,үлэ5э кыратыттан үөрэтии,кырдыкка чизһинэйгэ тардыһыы-бу барыта дьиэ кэргэннэ силис тардан тахсар. Онуоха хас биирдии

киһи чөл куттаах, үтүө сирдээх, бастын майгылаах, культуралаах буоларын ситиһэр сорук бугунну төрөппүт уонна иитээчи иннигэр-турар.

Ыытааччы: *(презентация эбээлэр, эһээлэр хаартыскалара көстөр)*

Урут биһиги ийэлэрбит, аҕаларбыт, эбээлэрбит, эһээлэрбит телевизор, компьютер, телефон суох кэмигэр хайдах олохторбуттарын, үөрэммиттэрин, билиигэ-көрүүгэ тардыһыыларын сөбүн эрэ кэбиһэбин. Ол үрдүнэн кинилэр оскуоланы бүтэрэллэр, үрдүк үөрэҕи баһылыылар, бастын мааны майгылаах улэһит, олоххо тулуурдаах дьон буолан биһиэхэ улахан холобур буолаллар *(көрсүһүүгэ кэлбит ытыктабыллаах эһээлэргэ, эбээлэргэ оҕолор бэйэлэрин илиилэринэн онорбут бэлэх туттараллар)*.

Э5эрдэ музыкальной номер(ырыа, ункуу)

Билигин биһиги үйэбитигэр информационнай технология аһара сайынна компьютер, мобильнай телефон, телевизор сайдан оҕо өйө-санаата отой атын, аныгы оҕону тутунан да сөхтөрбөккүн. Интиригэһэ букатын атын. Биир өттүнэн олохпутугар улахан сайдыы, ол эрэри оҕо төһөннөн телефону күнү быһа көрөр да бириэмэтэ манна үтүрүллэн, өйдөрө-санаалара аралдьыйан сүрэхтэйдэс буолаллар (ол кистэлэн буолбатах..). *Бу темаҕа төрөппүттэри кытта сэхэргэһии, бонпуруостарга эппиэттиилэр, оҕо күүстээх санаалаах, үлэһит, чөл куттаах-сүрдээх буола улаатарыгар сүбэлэрин, санааларын, этиэхтэрин сөп. (Эрдэ дьиэҕэ үлэ бэриллэн бу ыйытыыларга бэлэмнэнэн кэлиэхтэрин сөп).*

Төрөппүтү, аймаҕы убаастыыр, дьарыгын утумнуур, төрдүн-ууһун ааҕан, уөрэтэн билэр киһи сайдар, төрүүр, үүнэр, харысхаллаах буолар диэн элбэх атын да дойдуларга, норуоттарга сыал баар. Хас биирдии оҕо төрүт уус дьонун билэрэ, кини үтүө үгэстэрин салгыыра-ытык иэс.

Оҕолор төрөппүттэрин кытта бэлэмнээбит төрүччүлэрин кэпсииллэр (презентация, хаартыскалар көстөллөр, киниигэ оноруохтарын сөп).

Хас биирдии төрөппүткэ биир чопчу көстүү баар буолуохтаах-оҕоҕо таптал!

Төрөппүт оҕотун кытта толоруутугар музыкальной номер(дьиэҕэ үлэ)

Кыыс уонна ийэ «Чороонноох үнкүү» толороллор, аҕа уонна уол ырыа ыллыылар.

Тохтобул кэмигэр оҕолор толорууларыгар ийэҕэ, аҕаҕа анаммыт хоһоон ааҕааллар.

1. Ааҕааччы:

Ийэ истин сүбэтинэн

Олоххо элбэҕи билэбит,

Ийэ кэрэ мичээринэн

Тапталы, махталы билэбит.

2. Ааҕааччы:

Утуйан-нухарыйан сыттаһына

Оргууй, оргууй хаамара,

Сылаас, сылаас баҕайытык

Сыллаан, уураан ааһара.

Ийэттэн ордук күүстээҕи

Ийэттэн ордук өйдөөҕү,

Ийэттэн ордук кэрэни

Оҕо эрдэхтэн көрбөккүн.

«**Аҕабын таптыбын**» автор Анастасия Егорова

3. Ааҕааччы

Аҕам тугу сатаабатый

Аҕам тугу кыайбатый

Аҕам тугу аахпатаҕай

Аҕам тугу билбэтий

Аптаах кыыс быһылаах

Арааһата- мин аҕам!

4. Ааҕааччы

Ахсым аты айааһан
Алаас устун көтүтэр
Уран уустуу уһанан
Дьону үөрдэр көтүтэр
Аптаах кыһы быһылаах
Арааһата- мин аҕам!

5. Аабааччы

Бүгүн аҕам дьиэтигэр
Эрдэ кэллэ үлэлээн,
Мууһун, маһын киллэрдэ,
Миигин кытта оонньоото.
Күн күбэй ийэбин
Мин олус таптыбын
Аҕабын ахтабын
Аҕабын таптыбын!

Ытааччы: Хас биирдии дьиэ кэргэннэ былыргыттан олоҕурбут, киһи сэнээрэр дьиэ кэргэн барыта харыстыыр, туох эрэ кэрэ мала баар буолар. Ону сорохтор «Семейная реликвия» диэн ааттыыллар. Былыр кыаллар ыал күндү маллары оҕолоругар анаталаан кэбиһэллэр эбит. Оҕолоро ону сиэннэригэр хос хос да сиэннэригэр хааллараллар. *Оҕолор ол традицияны туһунан бэйэлэрин «Семейнай реликвияларын» билиһиннэрэллэр. Холобур «Мин эһэм онорбут остуола, сундууга». «Мин ийэм оонньоура», «Эбэм хомуһа, ытарҕата», «Иистэнэр маллаах иһитэ» уонна атын маллар буолуохтарын сөп.*

«Дьиэ кэргэммитин кытта айылҕаҕа сылдьарбытын сөбулуубут», «Мин дьиэ кэргэним чөл олохтоох» (дьиэ кэргэн бу темаҕа сөптөөх хаартыска, (видеоролик) күрэхтэрин түмүгүн билиһиннэрий).

Оҕолор, төрөппүттэр, угуяаччылары кытта бары сахалыы көхтөөх оонньоунан «**Оҕуруо тиһээһинэ**» көрсүһүүнү түмүктүүбүт.

Былыр атыһыттар соҕуруу дойдуттан таас оҕуруону аҕалан Саха сиригэр тарҕаппыттар. Уран тарбахтаах кыргыттар, дьахталлар, кыргыттар араас дьэрэкээн ойуулаах оһуордары туһаран кэһиэчиктэригэр, үтүлүктэригэр, этэрбэстэригэр кизгэл онороллоро. Төһөннөн элбэх таас оҕуруолаах таанстаах да, ол баай, кыанар ыал кыһа эбэтэр дьахтара аатырара. Былыр биһиги өбүгэлэрбит сабы оҕуруо үүтүгэр түргэнник уган, «Оҕуруо тиһээһинэ» диэн оонньоуну ытталара. Оһооччулар аҕысты- тоҕустуу киһилээх икки бөлөххө хайдаллар. Икки кыттыаҕа кыһыл уонна хара оҕуруолары кутан аҕалан, оонньоуга бэлэмнэнэн турар дьонтон 10-15 метрдаах сиргэ остуолга эбэтэр олоппосторго уурталыр. Биирдии кыттыаҕа, оонньоур дьон ахсааныгар сөп түбэһиннэрэн, кыһыл, хара оҕуруолары куталлар. Кыттыалар аттыларыгар 20 см уһуннаах манан саптары уураллар. Оонньоу ытааччы оонньоу бэрээдэгин кэпсиир. Хас биирдии хамаанда дьонуттан бэйэбит кыттыаҕытыгар сүүрэн кэлэн, манан сапка бастаан хара оҕуруону, онтон кыһылы тиһиэхтээхпит. Тиһэн бүтээт хамаандаҕытыгар сүүрэн тийэбит, аны иккис киһи барыахтаах. Иккис киһи тийэн, эмиэ бастаан хара, онтон кыһыл оҕуруону тиһиэхтээх. Сыыспакка уонна түргэнник тиспит хамаанда кыайылааҕынан тахсар.

Бытырыыстаһа батыһар

Илин-кэлин тусуһар,

Ыллаан-туойан чаҕаарыйар,

Олох тутуулаах тулуктара

Оҕолобут барахсаттар... Оҕо инники кэскилбит!

Дьиэ-кэргэн оҕо бигэнэр биһигэ!

Көрсүөххэ диэри, барыгытыгар махтал!

Тутуллубут литература:

1. «Чин туруктаах оҕону иитии» (сүбэлэр) Кулан Хаан 2023с.;
2. «Өбүгэлэрбит оонньоуулары» А.С Федоро 1992 с.

